

1
2.
3
4
5.
6
7
8
9.
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19

DISSERTATIO MEDICA
DE
VARIOLARUM MORBO

QUAM
GRATIOSÆ FACULTATIS MEDICÆ

CONSENSU

IN ALMA ARGENTORATENSIVM UNIVERSITATE

P R O L I C E N T I A
GRADUM DOCTORIS

RITE OBTINENDI

D. XV. SEPTEMBRIS A. R. S. MDCCLXXXIV.

PUBLICE DEFENDET

GABRIEL TITON

DOLANUS.

H. L. Q. C.

ARGENTORATI, Typis JOH. HENRICI HEITZII, Univ. Typogr.

PROŒMIUM.

Ex magno morborum numero, quibus infestatur genus humanum, vix alius majorem in illud, potissimum vero innocentissimum parvulorum in gregem, exercere solet tyrannidem, quam truculentus variolarum morbus. Hic enim, ubi semel eidem radices figere datum est, tam ferales edit strages, ut peste ipsa perniciosior habendus sit *a*). Nulli parcit ætati, nulli sexui, nulli temperamento, atque in Suecia (sine dubio etiam alibi) ex centum, qui nascuntur, infantibus decem *b*) hoc morbo interire dicuntur. Morbum itaque generis humani multiplicationi adeo contrarium in specimine hoc inaugurali, quantum id temporis angustia, arctique Dissertationis limites permittent, pro tenui ingenii modulo explanare animus est; nec, licet hac super re tot egregia prostant scripta, quibus vix addi quidquam posse videatur, me temere acturum esse existimo, si quæ sparsa a variis Auctoribus prolata sunt collata adducam, atque meam hinc inde sententiam subjungam.

a) ROSEN VON ROSENSTEIN *Anweisung zur Kenntniß und Cur der Kinderkrankheiten*, S. 131.

b) Idem l. c. p. 235.

§. I.

Morbus a propria acrimonia specifica vel in corpore suis ex causis nata c), vel per contagium acquisita excitatus, mitiori aut majori febre stipatus, cui circa diem quartum, interdum citius seriusve, exanthemata plerumque superveniunt rubra nonnihil elevata d), macula in medio primo minus rubra, postea albescente notata e), quæ in ratione qua crescunt magis alba & pure plena redduntur, atque sensim exsiccata decidunt, a *variolis* denominatur.

§. II.

Variolas quidam a *Varis*, qui parvæ in facie maculæ lenticulas amulantes existunt, derivare conantur. Sed quis sano iudicio præditus morbum adeo truculentum varorum diminutivum habebit, quos *CELSUS* f) tam parvi momenti esse credidit, ut eorum curam inter ineptias merito reponeret? Mihi potius a latino *variare*, quia in cute valde variabiles sunt, & superficiem ejus, ac cuticulam diverso modo variant, variolæ denominationem desumpisse videntur. Galli eas la *petite verole* appellant. Apud Græcos & Latinos veteres earum nomen non occurrit. Arabes tamen si adimus, variolas illis sub nomine *Bathr*, vel cum articulo *Albathr*, quod

c) VAN SWIETEN *Comment. in BOERHAAVE Aphorism.* Tom. V. pag. 18.

d) UNZERS *medizinisches Handbuch.* Leipzig 1776. §. 255.

e) TISSOT *Avis au peuple*, Tom. I. p. 224. Item HELVETIUS *idée générale de l'économie animale & observations sur la petite verole*, p. 197.

f) Lib. VI. Cap. 5. p. 345.

alii *Bethara*, *Bathor*, *Albatbir* exprimunt, cognititas fuisse deprehendemus.

§. III.

Quo autem tempore morbus noster primum in mortales favire inceperit, magna apud Auctores lis fovetur. Etne mundo coævus; aut saltem antiquos medicinae cultores *g*) non latuit? vel forte serius exortus est *h*)? Priorem qui sententiam tuentur, ad HERODOTUM *i*), HIPPOCRATEM *k*), CELSUM *l*) provocant; posterioris vero sententiae patroni, loca Auctorum jam citata male explicata, translata, dubia esse, & variolas minime describere, arbitrantur. Profecto, Auctores citatos variolas in dictis locis non indigitasse, cuilibet eisdem legenti facile apparebit; imo verba allegata non satis clara esse, vel ex solis tot Auctorum eruditissimorum, linguæque græcæ optime gnarorum controversiis haud difficulter eruitur. Cur HIPPOCRATES, qui tot morborum ineptias, imo quisquillas non omisit, morbi adeo funesti accuratam & distinctam non fecit mentionem, si ipse tempore existeret? si eundem non fugiebat? Cur alii morbum hunc non animadverterunt? Cur eum curare non docuerunt? Quidquid sit de antiquitate hujus morbi, saltem in eo eruditi satis conveniunt, quod RHazes primus exactam variolarum historiam nobis reliquerit *m*);

g) HAHN *variol. antiquit. nunc primum e græcis cruta*. Brigæ 1733. in 4.

h) WERLHOF *disquisit. med. & philolog. de variol. & anthrac.* Hannov. 1735. in 4.

i) Vid. idem Lib. cit. p. 27.

k) Lib. I. *Epid. ægrot.* 2. Item *Epid. Lib. II. Sect. I. n. 7.*

l) *De Medicina Lib. V. Cap. 28. n. 18.*

m) FREIND *Hist. of physik*, Tom. 2. p. 190.

quod quoque AVICENNA *n*) non male eas descripserit; quod igitur Arabes primi de iisdem clare locuti sint. Ut ante Arabes a nemine morbum nostrum bene invenimus descriptum: ita quoque eundem ante Mahumedis tempora alicubi grassatum esse, a nemine edocemur. Mahumedis autem temporibus morbum nostrum apud Saracenos *o*) primum, & postea apud Arabes apparuisse, nec non post bella cum Saracenis gesta per Europam late dispersum esse *p*), historicorum fide probatur. Ita quoque sæculo septimo ex Arabia in Ægyptum; & sæculo octavo in Hispaniam variolæ venisse dicuntur *q*). Anno 1270 in Anglia variolarum morbus erat notissimus *r*); atque, nisi prius, saltem anno 1578 Suecia variolis vexabatur *s*). Ex Europa denique in Americam variolæ transmigraße leguntur *t*). Omnibus itaque rite perpenſis non est probabile, variolarum morbum mundo fuisse coævum; sed potius credendum est, eundem ferius demum, ob peculiare forte in telluris visceribus alterationes, aëris mutationes & vitæ genus mutatum fuisse exortum, atque aliorum exanthematicorum more aliquando rursus esse cessaturum *u*).

§. IV.

Variolarum morbus in prima ejus invasione ab aliis morbis exanthematicis difficillime distinguendus est. Si tamen ægrotans variolis nondum laboravit; si variolæ

n) LECLERC *Histoire de la Médecine* pag. 776.

o) FREIND *Histor. med.* p. 274.

p) MEAD *de variol. & morbill.* p. 8.

q) ROSENSTEIN *Lib. cit.* p. 131.

r) HILLARY *on the small pox* p. 21. 22.

s) ROSENSTEIN *l. c.*

t) WERLHOF *de variol. & anthrac.* p. 15.

u) SYDENHAM *Oper. med.* Genev. 1723. p. 149.

epidemice grassantur; si morbus incipit cum languore sine nota causa, & horripilatione, cui succedit calor, pulsus febrilis, dolor capitis, lumborum, & scrobiculi cordis, suspiria; si superveniunt oculorum tumor, lacrymarum non adeo, velut in morbillis, urentium effluxus, nausea, vomitus, inquietudo, somnolentia, atque in infantibus insultus epileptici; si symptomata hæc per aliquot dies durant, variolas imminere cum probabilitate statuitur x). Variolæ vero, si jam eruperunt, a petechiis & exanthemate scarlatino, elevatione; a morbillis, majore regularitate & macula in medio albescente; a purpura tandem alba & rubra maculis majoribus y) evidenter differunt.

§. V.

Ratione varia, qua morbus noster consideratur, a pathologis varie dividitur. Alias enim est *verus*; alias *notus*, seu *spurius*; uterque sine; aut cum variolis. Illius variolæ cum descriptione supra data conveniunt; hujus vero pustulæ vel lapidis instar sunt indurata, & *dura ovals* appellantur z); vel pellucidæ & aqua plenæ. Considerata vehementia jam est benignus; jam malignus. Ille consuetum servat typum; hic vehementioribus & inconsuetis symptomatibus stipatus est, quare ab aliquibus *irregularis* quoque nuncupatur. Morbus etiam noster nunc est *simplex*, si sit solitarius; nunc *complicatus*, si cum alio adhuc morbo combinatus existit. Quando plures in eodem loco simul corripit, audit *epidemicus*; ubi e contrario unum alterumve invadens *sporadici*

x) Vid. ROSENSTEIN Lib. cit. p. 138. Item BOERHAAVE *Aphorism.* p. 285. UNZER Lib. loc. cit.

y) UNZER Lib. loc. cit.

z) WERLHOF Lib. cit. pag. 11.

nomine venit. Ipsæ denique variolæ, quæ post eruptionem separata inter se spatia relinquunt, *distinctarum* vel *discretarum* titulo insigniuntur; in quibus autem contrarium evenire observamus, *confluentes* salutantur.

§. VI.

Variolarum decursus in quatuor ab auctoribus stadia distincta distribuitur. Primum usque ad eruptionis tempus perdurat, & ab *invasione* denominatur; alterum eruptione incipiente incipit, hac facta finitur, & *eruptionis* stadium absolvit; tertium, sub quo variolæ magis magisque crescunt & pure implentur, ad pustularum exsiccationem usque sese extendit, atque *suppuratorium* appellatur; quartum denique cum exsiccatione capit initium, desquamatione peracta cessat, & ab *exsiccando* nomen obtinuit a).

§. VII.

Quæ in prima morbi periodo contingunt symptomata, pleraque §. IV. dicta sunt. Circa quartum autem ab invasionem diem febris fit mitior, atque hinc inde parvæ jam maculæ rubræ se manifestant. Maculæ hæ apparent primo in facie, plerumque in labio superiore & nasi latere; postea etiam in reliquis faciei partibus; in pectore dein; atque tandem in lumbis & extremitatibus. In abdomine, in manuum vola ac pedum planta ob cutis sine dubio duritiem majorem rarius in conspectum prodeunt. Maculæ uti sensim sensimque multiplicantur, ita quoque magis magisque crescunt & altitudine & latitudine. Apex ab initio cum pallore rubet, atque

a) VON STOERCK *medizinisch-practischer Unterricht für Feld- und Landwundärzte*, Th. I. S. 245.

magis continuo albescit; dum interim basis intensam refert rubedinem; imo in magno variolarum numero cutis quoque intermedia rubet, dolet & tumet, nec non palpebræ ita sæpe intumescunt, ut vix queant aperiri. In qua ratione variolæ erumpunt & elevantur, in eadem ratione febris & vomitus immittuntur; atque eruptione ad finem perducta, utrumque cessat. Alteri huic periodo dies septimus aut octavus finem sæpissime imponit.

§. VIII.

Die septimo pustulæ vergunt in suppurationem; elevantur & extenduntur; pure replentur; maturescunt ac flavescent; in fundo rubent, & dolent; cutis variolis interjecta turgida quoque & rubra est; nova nunc oritur febris *suppuratoria* dicta *b*); calor major, somnus inquietus, sitis, dolor tendens in omnibus partibus variolis testis, & in adultis salivatio superveniunt. Omnia hæc in diem usque decimum vel undecimum perdurant, quo tempore variolæ pure jam turgidæ sensim marcescunt, cutis tumor, tensio, dolor, reliquaque evanescent, & quartum morbi stadium ingreditur.

§. IX.

Ordine, quo facta est eruptio & suppuratio, eodem exsiccatio etiam contingit, atque die decimo quarto, sexto, aut octavo plerumque finita est. Omni, quo exsiccatio durat, tempore non raro evenit, ut puris quædam portio resorpta sanguini iterum misceatur; atque tunc tertia nascitur febris, quam cum secunda nonnulli male confundunt *c*). Confusionem istam minime miror,

b) ROSENSTEIN Lib. cit. p. 141.

c) Idem L. l. c.

cum tertia sæpe incipiat, antequam secunda penitus cessaverit; in valde benignis autem variolis nec secunda, nec tertia possit observari.

§. X.

Vidimus hucusque morbi benigni decursum: longe aliter autem res se habet in variolis malignis, quas ob symptomatum quorundam diversitatem HELVETIUS in sex species non male separat, & cuiusvis speciei symptomata seorsim allegat *d*). Hæ scilicet die jam tertio non sensim sed subito in magna copia simul ita erumpunt, ut nasum non raro obstruant, & ob majorem in collo copiam deglutitionis negotio ponant obstaculum. Non in facie, sed aliis potius in locis primo sese ostendunt. In facie sunt parvæ & tamen nonnunquam confluent, aut quia numero sunt plures, aut quia in majori vicinia collocatæ gregatim quasi propullulant. Difficilius elevantur; difficiliter implentur, & ad maturitatem pervenire vix possunt. Die duodecimo si unam aut alteram aperis, non pus, sed acrem serosam materiem effluere videbis. Pustularum color nonnunquam est viridis, violaceus, aut nigrescens. Non raro cum vasorum erosionibus, hæmoptosi, petechiis, pleuritide sunt combinatæ. Febris ante eruptionem cum reliquis, quibus stipatur, symptomatibus est vehementissima; neque post eruptionem desinit. Febris suppuratoria non gradatim sed subito ærotantem invadit; tertia a secunda vix distinguenda est; atque in secunda jam periodo salivatio se monstrat. Saliva eam induit tenacitatem, ut effluere amplius nequeat: imminet suffocatio.

§. XI.

d) Lib. cit. p. 20, 204, 207.

Quæ in externa cutis superficie evenire narravimus, ea & in partibus internis, in pulmone, aspera arteria, œsophago, ventriculo, intestinis, vesica urinaria, vagina & utero fieri debere, ratiocinio & experientia evictum est *e*). Loca enim dicta hæc variolis itidem obsidentur & in confluentibus quidem ac malignis in majore id copia contingit; imo si eadem male judicantur, inflammationem internam in necrosin viscerum abire, cadaverum sectiones plus una vice manifestarunt.

Variolarum morbus casu vel studio facillime contrahitur 1° conversatione cum ægotantibus variolis affectis, ubi acris variolarum materies vel cum aëre ab exhalationibus ægri veneno hoc gravido os, nares, pulmones, œsophagum, ventriculum & intestina ingrediens resorbetur *f*), vel dum ægrum, vestimenta ejus, lectum &c. tangimus, cuti nostræ adhæret & a venis resorbentibus excipitur *g*); 2° vestium & linteamentorum usu, quæ morbo varioloso decumbenti quondam interfuerunt *h*); 3° venam secando instrumento, quo antea variolas alicui aperuimus, vel tali venam secuimus *i*); 4° emendo *k*), ubi moneta pure imbuta extremitatibus

e) Conf. BONET. *Sepulchret. f. anatom. præf.* Lib. IV. Sect. I. Observ. 60. ETTMÜLLER *Oper. med.* Tom. II. p. 346. SCHENCKIUS *Observ. med.* Lib. VI. de morb. epidem. observat. BOERHAAVE Lib. cit. pag. 291.

f) BOERHAAVE Lib. cit. p. 285.

g) KIRCKPATRICK *the Analysis of inoculation*, Ed. 2. p. 21.

h) WERLHOF Lib. cit. pag. 16, 17. in notis.

i) KIRCKPATRICK Lib. cit. p. 167, 168.

k) ROSENSTEIN Lib. cit. p. 136.

applicatur; aut cutis acu puncta variolarum pure inficitur; 5° Chinenſium inoculatione *l*), qui aut pus recens varioloſum, aut cruſtulas exſiccatas addito pauco moſcho lanugine bombacina excipiunt & inde turundam formant, quam naribus committunt; 6° inoculatione vulgari, ubi lanceola pure recenti madefacta epidermis in utroque brachio elevatur, cutis nonnihil ſub extractione læditur, & vulnuſculum compreſſum deligatur; aut ubi filum per pus tractum *m*, ſive pulvis ex variolis exſiccatis præparatus *n*) vel cutim inter & epidermidem deponitur vel leni facto vulnuſculo immittitur & locus deligatur; 7° denique omnibus iis modis, quibus aliquid materiei varioloſæ corpus hominis ingreditur, qui hoc morbo antea nunquam laboravit.

§. XIII.

Per contagium itaque variolæ ſefe multiplicare conſpiciuntur. An vero etiam ſine contagio ab aliis cauſis poſſunt excitari? Profecto alios morbos contagioſos a manifeſtis primo cauſis oriri, antequam contagium ſuum poſſint diſſeminare, ſatis habemus compertum. Nonne ſcorbutus ab aëris conſtitutione humida, ab aſſumptis minus bene in naturam noſtram mutatis & reliquis adjunctis, quibus neceſſario humorum depravatio corpori inducitur, primo evidenter naſcitur, antequam contagio ſuo lædere poſſit *o*)? Nonne dyſenteria ideo in caſtris plerumque oritur, quia milites in humido decumbunt loco? quia abſque tentoriis, abſque reliquis iſdem

l) *Lettres édiſ. S. Curieuſ.* Tom. XX. pag. 317, 318.

m) *Acad. de Chirurg.* Tom. 2. p. 556.

n) *STOERCK Lib. cit. pag. 276.*

o) *VAN SWIETEN Comment. in BOERHAAVII Aphoriſm.* Tom. III.

§. 1150, 1152.

necessariis in ipso conflictus loco nonnunquam pernoctant p)? Nonne certæ docuerunt observationes, squalem carceris, in quo miseri aëre non renovato diu manere coguntur; nimiam nosocomiorum plenitudinem, & imprimis, si unus, pluresve ægotantium gangræna laborent, producere febrim malignam, imo fere pestilentialem, quæ a tali causa nata vero contagio aliis hominibus communicatur, cæteroquin sanissimis q)? Aut forte prima rabies canina, vel alius morbus contagiosus etiam contagio debet originem? Annon manifesta est contradictio, primam veneris luem fuisse primam, & tamen ab antiquiore tali lue excitatam? Si vero reliqui morbi contagiosi necessario sine contagio primo nati sint, & adhucdum ita nascantur: quid impedit, quo minus etiam variolarum lues, uti a causis suis determinatis sine contagio ab initio orta est, ita nostris etiam temporibus hoc modo subiade nascatur?

S. XIV.

De stabilienda autem morbi nostri causa auctores valde dissentiunt. Alii enim in illam sanguinis partem, quæ post foetus exclusionem in vasis umbilicalibus remanet, atque acrimonia sua totam sanguinis massam inficere debet r), culpam rejiciunt. Arabes, alique sanguini materno s), quo foetus in utero alitur, causam tentant adscribere. Cur vero variolæ mundo non sunt coævæ? cur non statim post partum oriuntur? cur non ubivis locorum grassantur t)? cur adultos sæpe &

p) PRINGLE *Diseases of the army*, pag. 24. & rel.

q) *Idem of Hospital ad ingl. fevers* pag. 11.

r) *Conf. Annal. phys. med. Vratislav. Tent. 30. p. 488.* ubi multifarias, mirasque alias causas invenies.

s) HOFFMANN *Med. ration. system.* Tom. IV. Part. IV. pag. 144.

t) Vid. SCHULZ *Dissert. de variol.* 1736.

fenes afficiunt? Alii a lactis materni acido, vel lacte corrupto variolas originem trahere autumant. Cur vero non sæpius, quam una vice a lacte corrupto easdem nasci deprehendimus? Præter matrem vero multi in patrem culpam conjiciunt, cum semine paterno ad natos variolarum contagium propagari asseverantes *u*). Capsulæ etiam atrabiliaris in infantibus capaciores & liquido impletæ a non paucis in scenam provocantur, dum in iisdem pessimam hanc causam delitescere dicunt, quam dein, si sanguini commiscetur, affectum hunc in actum deducere credunt *x*). Alii, se acu rem tetigisse, sibi persuadent, quando variolarum virus a fermento stercoreo in intestinulo vermiformi hospitante provenire enarrant. Sunt quoque, qui vermibus ovulis ac excrementis suis sanguinem conspurcantibus effectum huncce attribuunt *y*). In aëre alii causam quærentes certam quandam ejusdem diathesin accusant, sibi que aërem variis putridis ac fermentantibus exhalationibus infectum poros corporis nostris, os, naresve subire & miasmate suo sanguinis massam imbuere fingunt. Multi ad astra confugiunt, atque in syderum effluxu maligno, vel in corpus humanum influxu morbi hujus causam se invenisse arbitratur. HANNIUS eo processit, ut variolas agnosceret tanquam speciem evolutionis corporis humani, per quam nova vascula sanguinea in cute prodeant, quæ convoluta hætenus latuerant, nuncque evoluta functionibus suis exercendis aptiora reddantur *z*). Atque hæ sunt præcipuæ de variolarum causa ab auctoribus in medium prolatae

u) SIDOBRE de variol. & morbill. p. 160.

x) VIOLANTE de variol. & morbill. p. 22.

y) Vid. *Annal. Uratislav.* loc. cit. item DRELINCURTII *Dissert. de variol. & morbill.* quæ SIDOBRE tractatui annexa est, p. 286.

z) *Variolarum ratio &c.* Viatslaviae 1751. pag. 11.

sententiæ, quibus singulis refutandis, ne longior fiam, non immorabor.

§. XV.

Quidnam vero de morbi nostri causa statuendum? Cum quis suo indulgeat ingenio, meam hac super re opinionem declarabo. Acrimoniam quidem morbo hoc durante cum humoribus mixtam esse, nemo principiis imbutus facile inficiabitur. Quis enim sub quavis morbi periodo non videt evidentia acrimoniæ signa & effectus? Cur minimum puris variolosi vestigium febrim in homine sano potest excitare, cur eadem febris sequitur, quando modis fere incredibilibus antea indicatis contagio vel miasmate morbus alicui communicatur, nisi humores reddantur acres? nisi cor acrimonia hac solito magis stimuletur? Nonne fortis materiei transpirabilis odor; cutis inflammatio illo adhuc tempore orta, ubi materies hac motu circulatorio subacta e corpore deberet eliminari; foveæ a puris erosione in cute relictæ; partium internarum ab acrimonia retrogressa nata inflammationes; vasorum erosiones; sanguinis cum urina & sæcibus miscela; convulsiones; motus epileptici, aliaque morbi phænomena acrimoniam egregie confirmant? Inest igitur morbo varioloso durante in corpore acrimonia, acrimonia eo notabilior, quo magis a reliquis humorum acrimoniis sese distinguit; quæ nullo alio ac varioloso in morbo observatur a); quæ in homine variolis nunquam affecto motu quasi fermentatio sese ita multiplicat, ut eandem, quam antea habuit, vim retineat b), & si semel adfuerit, nunquam revertatur c).

a) VAN SWIETEN *Comment. in BOERHAAVII Aphorism.* Tom. V. pag. 31.

b) KIRKPATRICK *Lib. cit.* pag. 132.

c) MEAD *de variol. & morbill.* pag. 66. & 74.

Si quæris, ad quamnam acrimoniæ speciem materies hæc acris sit demandanda: meam tibi ignorantiam ingenue malo fateri, quam nescio quam hypothesein adducendo tecum suaviter delirare; nec magni adeo in cura momenti res est acrimoniæ istius speciem accurate nosse, cum generalibus acrium antidotis nihilominus feliciter superetur. Licet autem acris isthæc materies naturam suam etiamnum nos celet; tamen, si ubique in corpore dispersa est, immediatam & proximam morbi variolosi causam revera constituit, qua præsentem morbum adest, qua eliminata morbus etiam cessat, & a qua sola omnia morbi phænomena dependent. Hæc enim a quacunque causa in humoribus nata cor validius stimulando in primo morbi stadio circulationem adauget; vasa minima ad contractionem spasmodicam sollicitat; frigus, caloremque proinde inducit; ad cerebrum perveniens capitis facit dolorem, somnolentiam atque in tenerioribus insultus epilepticos; in ventriculo nauseam movet, & vomitum; hæc in intestinis diarrhæam; in renibus urinam fere decolorem aut sanguine tinctam, atque in cute inflammationsunculas efficit; hæc in 3° stadio inflammationsuncularum exitum determinat; ad interiora regressa metastasibus præbet materiam; febrim secundam & tertiam dimittitur; atque tandem post exsiccationem extra activitatem posita morbo finem imponit.

§. XVI.

Causa humores ad acrimoniam variolosam prædisponens, quia veneni variolosi natura hucusque incognita est, cum certitudine nequit determinari; probabilitatis tamen species est, materiem hanc acrem in humoribus jam materialiter præexistere *d*), atque, dum morbus

d) Vid. HELVETIUS Lib. cit. p. 216.

erumpit, a causis suis determinatis tantummodo evolvi, extricari, denudari, fere non aliter, ac ex eodem vegetabilium succo dulci pro diverso motus intestini gradu vinum, acetum, acidum, vappidum, vel putridum folet produci. Hic acrimoniae fomes nobis quoque videtur esse congenitus, licet ortus ejus explicatio haecenus sit problema. Si enim post nativitatem a rerum non naturalium vitio in corpore gigni potest, cur non, cum causae hae sapius agant, aliorum morborum exemplo saepius eundem hominem variolae affligunt? Cur in epidemiis inter tot hominum millia, qui agris morbo hoc laborantibus assistunt, aliqui saltem non dantur dispositi, qui bis variolis veris infestantur, si hujus morbi praedispositio, ut in aliis morbis contingit, a causis accidentalibus post lucis aspectum possit generari?

§. XVII.

Causis occasionalibus omnia ea annumerantur, quibus dictus acrimoniae fomes accenditur & variolarum virus explicatur. In determinandis vero hujusmodi causis, si de variolis sine contagio natis sermo sit, aqua omnino haeret, & tantummodo ad generales acrimoniae causas confugiendum est. Sed nostris in regionibus morbum nostrum ita oriri rarissime animadvertimus. Postquam enim in omni Europa, aliisque mundi plagis virus suum semel multiplicavit, hocque vel per anni tempus efficaciam retinet, & facili negotio per homines & pecora, imo merces de regione in regionem migrat: in vita hominum tam familiari variolarum lues raro oritur, quin contagii suspicio moveatur. Atque in hoc casu, ipsam variolosam materiem corpori applicatam fermenti vice fungentem latentis in humoribus fomitibus explicationi ansam praebere, clarissime perspiciamus; diversos etiam, quibus hoc contingit, modos §. XII. al-

legavimus, id tantum addo, quod contagiosa isthæc materies facilius infantes, juniores, sexum sequiorem, & habitu corporis molli aut mucoso præditos afficiat, quam adultos, viros, cute dura & parum resorbente donatos. Facilius quoque tragœdiam ludet vere & autumnò, quam æstate & hyeme; aër humidus porro & ventosus præ sicco & quiescente contagio magis aridet; nec culpa carent animi affectus tristiore, esculenta & potulenta, multaque alia, quæ vel materiei contagiosæ in corpus humanum ingressum faciunt, vel domicilium præbent, ut radices agere & actionem incipere possit.

§. XVIII.

In variolis epidemice grassantibus ab initio malignitatem vel benignitatem prædicere valde difficile est: id tamen experientia confirmatum est, quod epidemia variolosa ab initio maligna versus finem fiat mitior; & mitior ab initio majori plerumque malignitate sæviat ^{e)} versus finem. Num vero hujus vel illius hominis variolæ benignæ aut malignæ sint futuræ, ex ætate, sexu, temperamento, vitæ genere, reliquisque adjunctis concludimus.

Homo mediocriter pinguis, cujus sanguis est blandus, cutis mollis & alba, color faciei vividus, aspectus hilaris, oculorum splendor gratus & minime scintillans non sine ratione benignas sibi variolas potest polliceri; ubi e contrario macilentus, acri, crassa, dura & nigrescente cute circumdatus, capillis nigris & oculis tenebricosis ac concavis, nec non voce gravi & rauca præditus pejorem morbi decursum pertimescet.

Si primæ viæ invasionis tempore a cruditatibus sunt libera

^{e)} Fortsaetning of provincial-medicatorum berættelser p. 278.

liberæ eventus cæteris paribus erit prosperior; ubi in statu contrario omnia in pejus ruent.

In mitioris epidemiæ principio minus subest periculo; quod autem tempore quodam elapso insigniter crescet; ita quoque epidemia ab initio malignitatem præ se ferens felicem morbi eventum reddet dubium atque nonnisi epidemia ad finem vergente spes ægris major affulgebit.

Efus carniū frequens, cibi aut nimium, aut parum nutrientes, vitia in assumendo cibo & potu, in vigiliis, aliisque rebus commissa, morbi prægressi sinistrum morbi eventum solent indicare.

Nec periculo carent gravidæ & puerperæ variolis correptæ, uti & illi, qui scabie vel alio quocunque morbo exanthematico & qualicunque humorum depravatione laborant.

Febres intermittentes variolis quidem præsentibus non raro cessant; sed etiam variolarum morbo finito sæpissime redire conspiciuntur.

In univèrsū tandem, quo morbus est magis regularis, humores blandiores, nec quantitate peccantes, quo circulatio liberior, transpiratio facilior, & minor irritabilitatis excessus; eo minus funestus erit variolarum exitus: & vice versa, quo febris est major, transpiratio difficilior, morbus a consueto tramite magis recedit; quo gradus acrimoniæ auctior, & excessus irritabilitatis major; eo manifestiore cum periculo morbus variolosus est consociatus.

§. XIX.

Non mirum igitur, adultos, hystericas, hypochondriacos, plethoricos, cacochymicos & infantes usque ad quartum ætatis annum, præ junioribus ætate septimum inter & decimum quintum annum media constitutis, humo-

ribus nec quantitate nec qualitate peccantibus instructis, neque adeo irritabilibus, periculo esse propiores, praesertim si in primo stadio descripta symptomata sint ferociora; si infantes in extremitatibus ad contactum tremant; odor oris foetidus, dorsi, lumborum & capitis dolor vehemens; diarrhoea, & in ipsa eruptione pruritus jam appareant. Nec difficulter quoque perspicitur, quod sanguis e pectore, ano atque cum urina secedens; petechiae supervenientes; variolae in facie parvae & applanatae, fovea & puncto nigro cum basi intensius aut pallidius rubra notatae, in tertia periodo non dolentes, molles & vacuae; faeces nigrae pure & sanguine quasi mixtae cum abdominis tumore; arteriarum temporalium pulsus magnus & durus, si in manibus est debilis; tumor faciei subito evanescens & in manibus statim non revertens; salivatio cessans; cutis variolas inter & earum fundum pallor; angustia pectoris, vox mutata & oblivio, mortis plerumque signa evadant probabilia, nisi quandoque docta manus aegros hocce auxilio celeri ex orci quasi faucibus adhuc redimat.

§. XX.

Exposita variolarum diagnosi & prognosi, superest, ut medendi methodum paucis annectamus. Cum morbus in prima periodo nihil aliud sit, quam febris ab acrimonia variolosa ex humoribus se evolvente excitata, quae pro varia humorum diathesi & materiei acris quantitate jam mitis, jam acuta inflammatoria, jamque etiam putrida f) esse potest: praecipua indicatio eo collimat, ut

f) Non probabile est, acrimoniam variolosam sua natura vi sanguinem inspissandi donatam esse; imo dissolvere potius, quam inspissare sanguinem videtur; siquae, ut frequens observatio est, sequitur sanguinis inspissatio, haec humorum dispositioni & febr

acrimoniam temperemus, mitigemus, enervemus; ut febrim, qua materies acris subigitur & e corpore eliminatur, prudenter dirigamus, & naturæ vires excedentes compescamus, languentes vero excitemus; ut denique mala, quæ possunt oriri, symptomata, sinistrasque morbi sequelas arceamus.

S. XXI.

Acrimonia potu copioso aquoso, demulcente, leniter farinoso, decocto hordei cum subquadrupla lactis parte mixto, lacte ebutyrate, sero lactis, aqua syrupo rubi idæi, ribesiorum, althææ, aliove dulcificata; infuso herbarum mucilaginosarum, enematibus ex similibus paratis atque febris actione ita nonnunquam infringitur, temperatur, mutatur, ut fere omnis per excretionum vias eliminetur, & paucissimæ tantum pustulæ eæque benigniores in cute nascantur, quid? quod aliquando nulla omnino exanthemata *g)* observentur.

S. XXII.

Febris nimis vehemens inflammatoriæ indolis mitigatur 1° venæsectione *h)*, quæ pro re nata præcipue, si arteriæ temporales vehementer pulsent, dolor capitis sit ingens, & oculi scintillantes; si insultus epileptici insint, aut jam adsint, non semel, sed repetitis etiam vicibus instituenda est. 2° Cucurbitulis cum scarificatione in cervice & furis. 3° Primas vias a fordibus liberas servando. Hunc in finem post factam primo die venæsectionem statim enema ex aqua tepida, oleo olivarum, melle & paucis nitro paratum injicitur & singulis diebus, uf

acrimonia excitatæ tribuenda est. Vid. VAN SWIETEN *Comment.* in BOERHAAVE *Aphorism.* Tom. V. p. 46.

g) Idem Lib. cit. pag. 55, 68.

que ad eruptionis tempus aliquoties iteratur. Si ventriculus est turgidus; borborygmi in intestinis se produnt; & diarrhoea versus finem hujus periodi nocitura *i*) pertimescenda est: tartaro emetico cum cremore tartari trituratione bene immixto successive, donec effectus sequatur, propinato alvus ducatur *k*). Vomitoria hic plerumque sunt superflua, cum sub ortu hujus morbi vomitu sponte nato ægri satis fatigentur; sola aqua tepida, dum vomitus oritur, tamdiu superbibatur, donec hæc pura evomatur. 4° Cibis refrigerantibus levibus & potu copioso antea descripto. 5° Medicamentis refrigerantibus levibus ex nitro & saccharo ac similibus confectis. 6° Cubili minus calido. 7° Lecti velamine leviori. 8° Lecti, aërisque in cubiculo mutatione. 9° Si ab initio morbi effcimus, ut ægrotans, quantum fieri potest, lectum evitet & aëre libero fruatur *l*), nisi quædam cæli inclementia sit.

§. XXIII.

In febre nimis debili, quæ tamen rarissima est, languentes naturæ vires erigimus 1° cubiculo magis calefacto; 2° stratis lecti calidioribus; 3° cibis nonnihil meracioribus atque medicamentis parum stimulantibus; 4° epispasticis. Si febris ad putridam naturam inclinet: ad antiseptica veluti ad sacram anchoram confugiendam est.

§. XXIV.

Symptomata, quæ in primo stadio occurrunt & ægrum maxime molestant, sunt vomitus, convulsiones,

h) HELVETIUS Lib. cit. p. 273. & seq.

i) *Abhandlungen der naturforschenden Gesellschaft in Zürich*
Band 3. p. 174.

k) ROSENSTEIN Lib. cit. p. 172, 174.

l) STOERCK Lib. cit. p. 257.

diarrhœa, hæmorrhagia narium & insultus epileptici. Vomitus ab initio utilis est, & aquam tepidam bibendo facilitatur; si vero sit nimius, mentha cum croco vel facco inclusa, vel ex vino in vase clauso decocta & expressa; aut etiam cataplasma ex pane, mentha, croco, aceto vel vino, coctione & miscela factum lintei ope ventriculo imponitur.

Convulsionibus succurrimus iisdem remediis, quibus §. XXII. febrim imminuendam esse monuimus; enema refrigerans & cucurbitulæ cum scarificatione in ceruice *m*) sæpe sufficiunt. Interdum in infantibus hæmorrhagia narium scopo huic satisfacit.

Diarrhœa, nisi eruptionis tempore ingrediatur, aut nimis debilitet, vix nocet. Sin autem noceret, vel emulsione ex gummi arabico & amygdalis dulcibus parata; vel enemate ex lacte, theriaca, & mucilaginoso quodam decocto constante superatur. Interdum diarrhœa in hoc stadio est critica *n*), id quod ex tempore, quo accidit, & ægri levamine colligitur; atque tunc adeo non cohibenda est, ut potius materiei liberior per viam a natura monstratam exitus medicamenti sit conciliandus.

Eadem cum moderata narium hæmorrhagia res est *o*), quæ capitis dolores tollit, convulsiones finit, & febris insolentiam domat. Major vero talis hæmorrhagia quovis adstringente remedio naso applicato sistetur.

Insultus epileptici & præcaventur & curantur venæsectione, enematis, vomitorio *p*) atque omnibus iis remediis, quæ motum nervorum sedant, atque humorum versus caput impetum imminuant.

m) BAGLIV. *Oper. omn. med. pract.* p. 61.

n) Conf. KIRCKPATRICK Lib. cit. p. 78. item HALLER *Opusc. min.* Tom. 3. p. 352.

o) HALLER *Element. phys.* Tom. 5. p. 130.

p) ROSENSTEIN Lib. cit. p. 183.

§. XXV.

Ne vero facies, oculi, nasus atque collum internum majore variolarum numero corripiantur, efficitur omnibus iis, quibus materies variolosa ad alia loca in majore quantitate allicitur. Huc pertinet 1° venæsectio & cucurbitulæ in extremitatibus applicatæ; 2° iisdem in locis adhibita epispastica; 3° cutis emollitio in partibus remotioribus *q)*; major caloris in extremitatibus conservatio, atque 5° capitis rasio. Oculos panniculo ante eos pendente & camphora imbuto; nasum superimposito emplastro de ranis cum mercurio *r)* contra variolas defendimus.

§. XXVI.

Quando morbus primum stadium absolvit, secundum ingreditur; ubi pustularum evenit eruptio. In hac periodo præcipua habenda est cura, ut eruptio sit facilis, atque præcavendum, ne materies ad cutim translata ad interiora regrediatur. Si nulla in consueta phænomena appareant: solo potu indicato copiose assumpto primus scopus obtinetur; si vero aut ob majorem febris vehementiam, aut propter languentes naturæ vires eruptio fiat difficilis: in primo casu ad febris imminutionem supra laudata remedia adhibenda sunt; in altero autem casu lenia sudorifera non spernendos edent effectus. Pone malignam, putridamve humorum diathesin causam esse, cur eruptio difficilior succedat: & in acidis mineralibus cum potulentis admixtis, & cortice peruviano addito citri & aurantium cortice condito, cum syrupo aurantium & aqua quadam grata destillata in mixturæ formam redacta, dummodo æger assumere queat, auxi-

q) BAGLIV. L. I. c.

r) *Abhandl. der naturforsch. Gesellsch. in Zürich*, Tom. 3. P. 53.

lium possibile invenies. Decoctum corticis sub clysmatis specie ano injectum felicem quoque successum videtur polliceri. Deliriis, convulsionibus, pleuritidi, peripneumoniæ, atque alvi fluxui quæ remedia opponenda sunt, ex dictis facile colligitur.

§. XXVII.

In tertia periodo, ubi pustulæ pure replentur, odorem spargunt, atque ardorem s^s creant, pulsu nec excedente, nec imminuto, multum bibatur, & reliqua natura committantur; si vero ob cutim tensam, nervos acrimonia stimulos, & transpirationem aliquam impeditam febris suppuratoria nascatur: potus copiosus spiritu vitrioli ad gratam aciditatem imbutus, atque camphora t) votis respondebunt; imo posses hic quoque pustularum dissectione materiei exitum efficere. Non raro contingit, ut per vias urinarias, glandulas salivales, & tractum intestinale critica fiat evacuatio, ubi idoneis tunc remediis naturæ succurrendum est. Animi pathemata, frigus, atque cruditates in primis viis cave angueque pejus evitentur, ne materiei ad interiora retrogressio quam maxime abominanda sequatur. Sin vero tamen ejusmodi quidquam acciderit: mentis placatio, aër moderatus, potus copiosus, atque primarum viarum depuratio morbo benigno medebuntur; in maligno vero fere semper cortex peruvianus unicum ac princeps remedium constituit.

§. XXVII.

Nec in quarto stadio, si in omnibus consuetus servatur ordo, medico opus est. Fac vero, a pure resorpto

s) HALLER *Opusc. min.* Tom. 3. p. 356.

t) Idem *Lib. cit.* pag. 350.

novam oriri febrim, omni tunc opera nitendum est, ut viæ excretoriæ serventur liberæ; & præcaveantur omnes ad partes nobiliores metastases, laxando cutim fomentis emollientibus tepidis assiduo & laboriose renovatis; ablu-tione & gargarismo oris, fauciumque; potu large ape-riente & putredini resistente; clysmate emolliente, & laxante quotidie aliquoties injecto; victu ex decocto avenæ, hordei, acidis condito; vini meracissimi moderato subinde usu; atque dato simul contra enormes impetus opio *u*). Si abscessus in parte quadam percipiatur, cito puri facta incisione exitus concilietur. Si morbus est vehementissimus; si loco puris ichor adest gangrænosus; si tota cutis variolis non tam obsessa, quam tecta est: plerumque non amplius est in medico, relevetur ut ager; sed brevi variolarum tragœdia morte finietur. Nunc quidem de remediis contra variolas præservativis, nec non de variolarum inoculatione dicendum adhuc foret: verum cum temporis habenda sit ratio, vela malo contrahere.

u) BOERHAAVE *Aphorism.* §. 1402.

T A N T U M.

VD 18

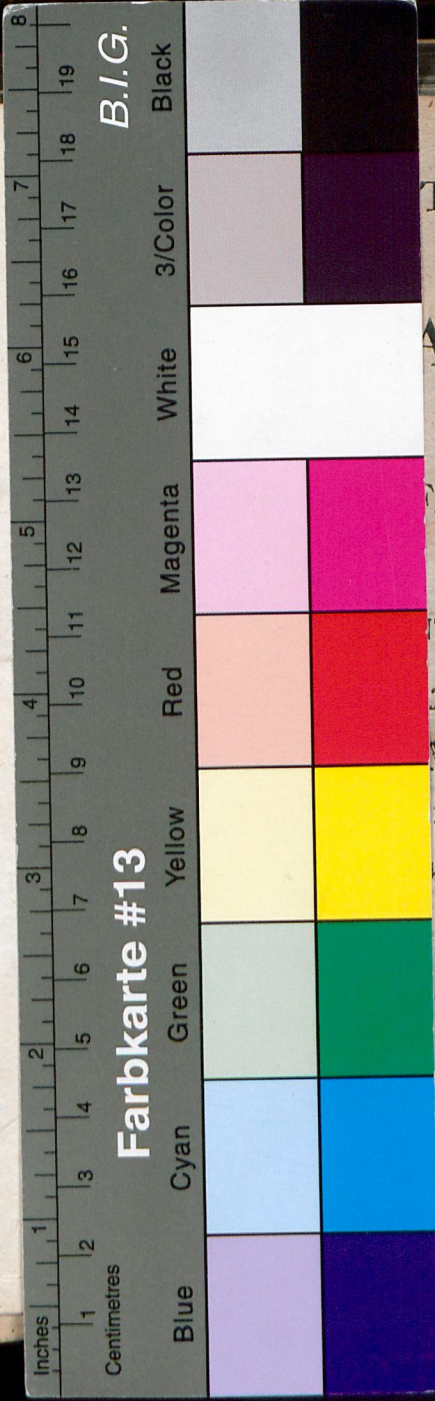
ULB Halle

3

008 342 954

B.I.G.

Farbkarte #13

TATIO MEDICA
 DE
 ARUM MORBO
 QUAM
 FACULTATIS MEDICÆ
 CONSENSU
 TORATENSIVM UNIVERSITATE
 LICENTIA
 M. DOCTORIS
 ITE OBTINENDI
 BRIS A. R. S. MDCCLXXXIV.
 ICE DEFENDET
 IEL TITON
 OLANUS.
 H. L. Q. C.
 is JOH. HENRICI HEITZII, Univ. Typogr.

